

GENOCIDAS

LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRAS

REZISTENCIJA

2006 2(20)

KRONIKA

Paroda „Smurto kronika: Lietuva 1939–1941 metais“ Briuselyje ir LR Seime

2006 m. birželio 6–9 d. Europos Parlamento rūmuose Briuselyje buvo eksponuojama Genocido aukų muziejaus parengta paroda „Smurto kronika: Lietuva 1939–1941 metais“. Paroda surengta Europos Parlamento nario prof. Vytauto Landsbergio iniciatyva 1941 m. birželio trėmimų 65-osioms metinėms atminti.

Eksponuojami dokumentai ir nuotraukos parodos lankytojus supažindina su tarptautinėmis Lietuvos nepriklausomybės praradimo

aplinkybėmis, represijų ir šalies sovietizavimo pradžia, Juodojo birželio tragedija, kai per keletą dienų iš Lietuvos buvo išvežta per 18 tūkst. jos piliečių. Parodoje rodomas Lietuvos gyventojų tremties vietų žemėlapis, pateikiami statistiniai duomenys apie sovietų ir nacių okupacijų metais patirtas represijas.

Lietuvos visuomenė neblogai žino 1939–1941 m. Lietuvos istorijos faktus, yra mačiusi juos iliustruojančią dokumentinę ir vaizdinę

Savo kalboje per parodos atidarymą Briuselyje Europos Parlamento narys prof. Vytautas Landsbergis pabrėžė „sulaužytų gyvenimų“ motyvą

Europos Parlamento rūmuose per parodos atidarymą kalbėjo LGGRTC generalinė direktorė Dalia Kuodytė

medžiagą. Tačiau parodos rengėjai negalėjo nepaminti svarbiausių įvykių, nulėmusių Lietuvos valstybės likimą. Atsižvelgta ir į tai, kad paroda rengta užsienio žiūrovams, kurie nėra gerai susipažinę su mūsų šalies istorija, taip pat mažiau informuotai visuomenės daliai – jaunimui. Tačiau bendras istorinis fonas buvo kuriamas daugeliui matytomis iliustracijomis, kartu siekta rasti naujesnės medžiagos, atskleidžiančios tautos ir žmogaus – gyvensio, dirbusio, kūrusio savo šeimos ir valstybės gerovę – tragediją. Dalį eksponuojamų nuotraukų ir dokumentų galėjo matyti tik nuolatiniai Genocido aukų muziejaus lankytojai, o kai kurie eksponatai rodomi pirmą kartą. Iš retesnių tik laikinose parodėlėse eksponuotų ar visai neeksponuotų nuotraukų galima paminėti mokytojo Mykolo Rožansko,

policininko Jono Lukoševičiaus šeimų, teisininko Juliaus Indrišiūno, kpt. Prano Jodelio, tremtinės Onos Černiauskieneš, su vyresniuoju sūnumi Algimantu stovinčios prie 1941 m. tremtyje mirusio sūnelio Sigučio kapo (fotografuota 1941 m. spalio 16 d.), ir kai kurias kitas nuotraukas.

Įdomi 1941 m. tremtinio J. Lukoševičiaus šeimos fotografijų gavimo istorija. Jas muziejus gavo baigdamas rengti parodą. Muziejų pasiekė Johno Lucaso laiškas iš Didžiosios Britanijos, kuriame buvo prašoma išsiaiškinti jo giminių likimą. Jis jau žinojo, kad Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – LGGRTC) leidžiamame sovietų valdžios represuotų asmenų vardyne „Lietuvos gyventojų genocidas“ tarp 1941 m. tremtinių minima ir Lukoševičių šeima. Duo-

menys vardyne visiškai sutapo su paklausėjo giminių duomenimis. Palyginus atsiųstas nuotraukas su byloje buvusią kalėjime daryta J. Lukoševičiaus nuotrauka, taip pat kitus byloje minimus faktus, neliko abejonių, kad kalbama apie tą patį asmenį. J. Lucaso giminių likimas ypač tragiškas. Šeimos galva J. Lukoševičius 1943 m. mirė Rešotuose, jo žmona Anelė, dukra Aldona ir sūnus Algirdas mirė tremtyje, dukros Marytės (ji vardyne neminama) likimas nežinomas. Genocido aukų muziejus turi daugiau 1941 m. tremtinių šeimų nuotraukų, kurių bent vienas narys grįžo į tėvynę, o negrįžusiųjų nuotraukų labai mažai – nebėra kam jų pateikti.

To sunkaus istorinio meto tragizmą mėginta atskleisti komponuojant istorinę dokumentinę medžiagą. Antai žmogaus patirtus išgyvenimus lankytojams padeda pajusti skirtingais jų gyvenimo laikotarpiais darytos nuotraukos: greta fotografijų, darytų nepriklausomoje Lietuvoje, eksponuojamos lageriuose ar tremtyje darytos nuotraukos. Nelengvą kariškių dalią, jiems tekusį sunkų apsisprendimą liudija trys kpt. Petro Jaruševičiaus (1903–1972) nuotraukos, kuriose jis nufotografuotas vilkintis Lietuvos kariuomenės, sovietų valdžios pertvarkytos Lietuvos liaudies kariuomenės ir Raudonosios armijos 29-ojo korpuso karininko uniformas. Tik veido išraiška išduoda, koks nelengvas buvo šis uniformų pakeitimas (P. Jaruševičius 1941 m. birželio 14 d. buvo suimtas; nuteistas dešimčiai metų lagerio).

„Sulaužytų gyvenimų“ motyvą, kurį savo kalboje pabrėžė prof. V. Landsbergis atidarant parodą, atspindi ir meninis parodos apipavidalinimas. Firmos „Ekspozicijų sistemos“ di-

zainerė Skirmantė Vaitkevičiūtė stengėsi kuo įtaigiau pateikti medžiagą, įgyvendinti istorikų užsibrėžtus tikslus. Asociacijas su skaudžiu tremtinių likimu kelia foninė stendų grafika, imituojanti suskilusį stiklą, atitinkamose vietose panaudota intensyvi raudona spalva, keliasluoksniis iliustracijų komponavimas. Įdomi ir kita dizainerės pasiūlyta bei įgyvendinta idėja – dalis tragiško likimo šeimų nuotraukų tiesiog atspausta ant sudaužyto veidrodžio.

Parodos atidaryme Europos Parlamento rūmuose Briuselyje kalbėjo prof. Vytautas Landsbergis ir LGGRTC generalinė direktorė Dalia Kuodytė. Dalyvavo svečių iš Lietuvos: grupė Politinių kalinių sąjungos tarybos narių ir Vilniaus folkloro ansamblis „Kadagys“. Parlamentarai ir kiti parodos lankytojai Briuselyje neliko abejingi šiam skaudžiam, dabar jau bendrą ateitį su kitomis Europos valstybėmis kuriančios Lietuvos istorijos tarpšniui.

Iš Briuselio grįžusi paroda 2006 m. rugpjūčio 23-iają – Juodojo kaspino ir Baltijos kelio minėjimo dieną – buvo atidaryta Lietuvos Respublikos Seimo Parlamento galerijoje. Ją atidarė Seimo Pirmininko pavaduotojas Gintaras Steponavičius, kalbėjo LGGRTC generalinė direktorė D. Kuodytė. Atidaryme dalyvavo Seimo Pirmininkas Viktoras Muntianas, prof. V. Landsbergis, Seimo nariai, 1941 m. tremtiniai, nemažas būrys besidominčiųjų Lietuvos istorija.

Parodos rengėjai dėkoja Lietuvos centriniam valstybės archyvui, Lietuvos ypatingajam archyvui, Lietuvos nacionaliniam muziejui, Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejui, Lietuvos savanorių muziejui ir privatiems asmenims, leidusiems panaudoti jų sukauptą medžiagą.

Virginija Rudienė